

InfoMigjorn

Butlletí digital
sobre llengua
catalana

La concordança del verb “haver-hi”

Joan Solà

Parlem-ne. Converses lingüístiques (Barcelona: Proa, 1999), pàgs. 165-171

Publicat originàriament a l'*Avui*, 24/04/1994, 01/05/1994 i 08/05/1994, reproduït a l'**InfoMigjorn** núm. 1.301, 25/10/2016

1

Una de les qüestions més espectaculars i més absurdament amoïnoses de tota la nostra història gramatical és la prohibició de posar el verb en plural en la construcció *Hi han quatre homes*. La qüestió presenta un aspecte estrictament normatiu i un de més general, de saber de quin fenomen es tracta. L'un i l'altre són alligonadors i senzills d'entendre, com aspiro a fer veure als lectors. Avui ens fixarem en l'aspecte normatiu.

A la seva gramàtica pòstuma (1956, punt 72), Fabra s'encara amb les construccions en plural, intenta de fer veure per què hi trobem el plural i acaba amb aquestes paraules: “Aquestes construccions, llargament usades en la llengua parlada, han estat fins avui considerades incorrectes, però potser algun dia s'hauran d'admetre en la llengua escrita, en concurrència, naturalment, amb les construccions tradicionals *Hi ha dos homes* [...] (úniques fins avui considerades correctes)”.

L'Institut d'Estudis Catalans va creure imprescindible de posar al peu de les paraules anteriors una nota d'alarma recordant al lector “que aquest llibre no ha-

via sofert la darrera revisió del seu autor i que se li ha de reconèixer un caràcter més informatiu que normatiu". Ras i curt: lector, vés amb compte amb un home important, lúcid i ortodox en altres temps però que aquí manifesta perilloses tendències heterodoxes.

Només que *heterodox* implica *ortodox* i *ortodox* vol dir "que segueix la doctrina recta"; suposant que hi hagi doctrina recta, és clar. Doncs escoltin: el cas que ens ocupa *no consta* al codi normatiu. Més encara: des de l'any 1904 fins a l'any 1956 no constava absolutament enlloc, llevat d'un parell d'excepcions que després els diré. Ni a les gramàtiques de Vallès (1904-1950), ni a la de Rovira i Virgili (1916), ni en cap de Fabra (1912; 1918/1933, l'oficial; 1918, curs mitjà; 1929; 1937, *Les principals faltes*), de Marvà (1928-29, *Exercicis*; 1934, *Curs*), de Miracle (1938) o Moll (1937-1975). Per ser més exactes, a la de Fabra de 1912 hi ha referència a *haver-hi* (p. 160), però no al fenomen de la concordança, bé que els exemples són en singular. ¿A què es referia, doncs, Fabra quan deia en el text transcrit que la construcció en singular era l'única considerada correcta fins aleshores? ¿Què volia dir la paraula "normatiu" de la nota de l'IEC? ¿A quina "tradició" apel·lava Fabra?

En una conversa del 12 de juny de 1923 (número 217 de Pey, 390 de Rafel) Fabra es va referir a aquest cas molt breument però de manera explícita i contundent: "El llenguatge parlat sol posar el verb *haver* en plural. [...] Convé d'evitar aquesta concordança [...], defecte que retrobem sovint en el llenguatge escrit. Al costat d'aquest defecte, d'origen popular [...]". Sanchis Guarnier va dedicar en la seva gramàtica de 1950 (punt 295c) quatre línies al cas: diu que la llengua parlada del País Valencià també fa la concordança, "però en la llengua literària convé evitar tal vulgarisme". Això és tot. A partir de 1962 els manuals van tornar a transmetre (com Sanchis) que es tractava d'una "incorrecció" i d'un "defecte" (Jané, Badia), i avui és un dels mites més neguitejadors de tot el nostre edifici normatiu. Un cas com un cabàs.

Doncs bé: si resulta que la gramàtica oficial és la de Fabra de 1918/1933 i allà no s'hi diu res, "legalment" ningú no pot imputar a ningú una "falta" en aquest cas. Més encara: no podem pas apel·lar al text de 1923, contrabalançat i anul·lat pel del mateix autor de 1956. A part això, ens hem de preguntar què vol dir "vulgarisme", aplicat a aquest plural. L'única resposta que hi trobo és la següent. El gramàtic decreta que això és un vulgarisme i a partir d'aleshores ja pot al·legar que és un vulgarisme. Cap catalanoparlant no té aquí aquesta sensació, llevat que hagi passat per un curs de llengua. La sensació l'havien transmesa, ¡escoltin bé!, les gramàtiques *castellanes* publicades a Barcelona al se-

gle passat, per evitar que els catalans fessin la concordança en castellà. Un embolic tan clar com empipador: per culpa del castellà condemnàvem una construcció genuïna i precisament singular de la nostra llengua, com veuran diumenge vinent.

2

Un cop el gramàtic va haver decretat que la concordança del verb *haver-hi* era un vulgarisme, i que per tant calia evitar-la en llengua escrita, aleshores el gramàtic havia de justificar que era un vulgarisme. Aquesta necessitat de justificació no acostuma a presentar-se en una llengua sinó quan les normes ja estan relativament assegurades entre els usuaris. L'any 1956 Fabra, que era un dels pocs gramàtics catalans que no s'han limitat a repetir sempre les mateixes coses amb els mateixos exemples, sinó que gairebé sempre afegia un matís nou aquí i allà, devia creure que havia arribat aquest moment. Per mi que ell no havia vist mai clar que s'hagués de prohibir la concordança, però com que l'havia prohibida precisament ell en una malaurada conversa de 1923 que li devia pensar com una llosa...

En aquesta gramàtica de 1956, moltes pàgines abans, havia fet una descoberta magistral. En català hi havia tres tipus de proposicions, conegudes des de sempre: 1 *El nen plora* (amb verb actiu), 2 *Aquest regle és curt* (amb verb copulatiu), 3 *Plou* (impersonal, sense subjecte). Però n'hi havia una altra de singular: 4 *Ha arribat un parent meu*. La singularitat del tipus 4, segons l'autor, és que, contràriament al que veiem en els tipus 1 i 2, el subjecte (*un parent meu*) va posposat al verb i es pot pronominalitzar en certs casos ("n'ha arribat un"). La descoberta d'aquest tipus 4, que pot semblar no-res al lector, és una operació de gramàtic intel·ligent, com han fet veure Ferrater i Sebastià Bonet (al qual agraeixo altres detalls d'aquests articles). Però Fabra també era fill del seu temps, i es va quedar a mig camí del que avui sabem d'aquest tipus 4.

Quan pàgines més endavant l'autor s'enfronta amb el verb *haver-hi*, hi observa les dues mateixes propietats d'aquell tipus 4: *A Hi havia molta gent*, el sintagma nominal *molta gent* va posposat al verb i es pot pronominalitzar en certs casos ("N'hi havia molta"), encara que no en certs altres (a "¿Hi havia el teu oncle?", no podem respondre-hi amb *No l'hi havia*; com tampoc "Ha arribat el vaixell", del tipus 4, no dóna *L'ha arribat*).

Però, així com en el tipus 4 Fabra deia que el sintagma nominal era el subjecte, ara, amb *haver-hi*, diu que és complement directe: i, és clar, el verb no pot concordar amb el complement directe, i per tant es tracta d'una vel·leïtat de la llengua parlada, que confon aquest tipus amb el 4. Vet aquí la jugada. Doncs

bé: avui els lingüistes consideren que les nocions de “subjecte” i de “complement” no són aplicables de manera estricta en aquests dos casos; i que, si de cas, el sintagma nominal faria la mateixa funció, no pas una de diferent, en tots dos. Però encara hi podem afegir més detalls. Fabra diu que *Hi havia el teu oncle* no pot pronominalitzar en *No l’hi havia*, quan de fet el fenomen és un altre: és que en català aquí ja no usem *haver-hi* sinó *ser-hi* i diem *No hi era*.

Per tant, la construcció amb *haver-hi* s’integra definitivament en el tipus 4 de Fabra. Però encara s’hi integra una tercera classe de construccions: les passives pronominals. Observin les tres classes juntes, tal com se senten als dialectes oriental i valencià:

- a) *Hi han* quatre homes.
- b) *Han arribat* molts turistes.
- c) Aquest any *s’han construït* molts pisos.

Tots aquests verbs concorden amb el sintagma nominal que els segueix, i si subordinem aquests verbs a d’altres verbs, la concordança és assumida per aquests altres: “*Hi podien haver* quatre homes”, “Aquest any es *volen* construir més pisos”. Doncs bé: aquesta concordança no es practica en cap dels tres casos en el dialecte nord-occidental, encara que avui aquesta característica tan notable i espectacular està en retrocés per la pressió que el dialecte oriental exerceix a través dels mitjans audiovisuals. Diumenge vinent veurem més propietats d’aquestes construccions i traurem la conclusió pertinent de tot plegat.

3

Vam quedar que en català hi havia tres classes de construccions que es comportaven de manera admirablement homogènia i regular. Vegem més propietats d’aquestes estructures. La primera i més important és que els dialectes oriental i valencià fan concordar el verb amb el sintagma nominal que els segueix. En canvi, almenys una zona notable del dialecte nord-occidental deixa el verb en singular (fenomen avui en retrocés). Vegin tot seguit les tres classes, amb més exemples que l’altre dia, i observin la divergència:

- a) *Hi han* (o *hi haurien* pogut haver) quatre homes. (Or. i val.) / *Hi ha* (o *hi hauria* pogut haver) quatre homes. (Nord-occ.)
- b) Aquest any *arriben* (o *han arribat*) molts turistes. Ara ja no *calen* més cadires. Per aquest carrer hi *passen* (o *hi podrien* passar) moltes motos. (Or. i val.) /

Enguany *arriba* (o *ha arribat*) molts turistes. Ara ja no *cal* més cadires. Per aquest carrer hi *passa* (o hi *podria passar*) moltes motos. (Nord-occ.)

c) Aquest any *s'han* construït (o es *volien* construir) molts pisos. Ara ja no es *necessiten* aules tan grans. (Or. i val.) / Enguany *s'ha* construït (o es *volia* construir) molts pisos. Ara ja no es *necessita* aules tan grans. (Nord-occ.)

En segon lloc, l'element nominal que va posposat en totes aquestes construccions és indeterminat. Si fos determinat, es tractaria d'una altra construcció: podria anar posposat o bé anteposat, segons la voluntat comunicativa, i el verb hi concordaria sempre en tots els dialectes; no és el mateix “*Aquells turistes van arribar ahir*” o “*Els pisos s'han construït amb ajut oficial*” que “*Ahir van arribar aquells turistes*” o “*S'han construït amb ajut oficial els pisos, no les torres*”. Però certs verbs (*haver-hi* i sobretot *caldre*) rarament accepten que sigui determinat. En tercer lloc, els lingüistes han vist en tots tres casos una altra propietat en comú: no es tracta de veritables “accions” sinó més aviat d’“esdeveniments” o fenòmens semblants.

Però hi ha més: aquesta divisió entre parles que fan la concordança i parles que no la fan no es troba només en el nostre domini lingüístic: el francès tampoc no fa la concordança; però val més deixar estar aquesta llengua, que és sensiblement diferent (de fet, hi ha un “subjecte” *il* en singular abans del verb: “*Il y a des billets dans le portefeuille*”, “*À côté de ces transformations, il en existe d'autres*”). I hi ha llengües o parles mixtes: en castellà estàndard no concorda el verb *haber* però sí les altres dues classes de construccions considerades; i sembla que això mateix passa en mallorquí. Les passives pronominals presenten uns detalls que ara no podem abordar, però que no alteren la teoria que ens ocupa.

L'admirable regularitat del fenomen i la curiosa especificitat que presenta en català, no sols inviten sinó que obliguen a reconsiderar l'opinió que en tenim. No sols es tracta d'un fenomen sintàctic totalment regular i normal, sinó que la concordança afecta els dos dialectes més importants de la llengua. Hem de treure, doncs, de manera fulminant, a la variant que practica la concordança el qualificatiu de vulgar que li han penjat els gramàtics i que no és avalat pels parlants. Però, a més a més, aquí hi ha una paradoxa. Resulta que la llengua estàndard es basa en el dialecte oriental en una proporció molt important, i aquesta llengua estàndard fa la concordança amb les altres dues classes de construccions però la prohibeix amb *haver-hi*.

En la meua opinió, la solució còmoda, fàcil i necessària del problema creat pels gramàtics seria deixar llibertat de concordança, llibertat existent ja de fet, car la gramàtica oficial no en diu res.

Encara hi hauria més consideracions a fer, però ja els he atabalat prou. Apuntem-ne un parell. Primera: alerta amb els rètols que pengem als fets de llengua. Segona: ¿No és veritat que la gramàtica que s'ensenya a les escoles conté, com a essencials o intocables, més de dos detalls com el d'avui, que no resisteixen una anàlisi seriosa?

[Vegeu ara el meu llibre *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*, Barcelona: Empúries 1994, 2^a o 3ª edicions (1994 i 1997), pàgs. 303-308. Ara que s'ha trobat l'original de la gramàtica de 1956 sabem que, en lloc del fragment “però potser algun dia s'hauran d'admetre en la llengua escrita”, hi deia: “però, tanmateix [,] no hi ha cap raó prou forta per què [sic] no puguin ésser admeses en la llengua escrita”. D'altra banda, l'observació de Ferrater, que ens hem anat passant després tots els investigadors, és de justícia de dir que ja l'havia feta Coromines al prefaci de l'obra.]

Article reproduït de l'[InfoMigjorn 1.301](#) (25/10/2016), un monogràfic dedicat a **Joan Solà** a cura de **Neus Nogué Serrano**.

InfoMigjorn és un butlletí setmanal que distribueix missatges informatius relacionats amb la llengua catalana.

Elaborat i distribuït per la Xarxa de Mots

Subscripcions: <http://migjorn.cat/alta.php> Adreça de contacte: infomigjorn@migjorn.cat   @InfoMigjorn